

HZ. PEYGAMBER'İN HAYATINDA KİŞİSEL BAKIM

Ramazan ÖNAL^{1*+}

¹Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binalı Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı

* ramazonal2416@gmail.com

+ORCID: 0000-0002-2752-8628

Öz– Bu çalışmanın amacı, Hz. Peygamber'in hayatındaki kişisel bakımla ilgili uygulamalarını araştırıp ortaya koymaktır. Şüphesiz, Hz. Peygamber'in insanlara gönderilmesinin amacı onlara dünya-ahiret işlerinde örnek olmak ve onlara her iki cihanın mutluluğunu kazandırmaktır. Bu yönüyle O'nun hayatındaki her uygulama bizim için son derece önem arz etmektedir. Allah'ın, mevcudat içerisinde maddî ve manevî olarak yarattığı en şerefli ve en üstün varlık insandır. İnsanın bu özelliklerinin korunması da ancak ve ancak onun sahibi olan Allah'ın, Peygamberi vasıtasıyla göndermiş olduğu kılavuz kitabı ve onun uygulamaları olan sünneti ile mümkün olmaktadır. İnsanı ilgilendiren her konuda, mutlaka bir hüküm getiren İslâm dininin, kişisel bakım konusunda da birtakım kutsal getirmiş olması elbette kaçınılmazdır. Bu araştırmada kişisel bakımın tanımı, önemi, Hz. Peygamber döneminde kişisel bakımla alakalı kullanılan malzemeler ve kişisel bakımın Hz. Peygamber'in hayatındaki öneminden bahsedilmiştir. Kişisel bakım, asırlar önce Hz. Peygamber tarafından fitrat olarak nitelendirilmiş, dinî ve insanî bir görev olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in her bir sünneti ve adabı, birer kişisel bakım uygulamaları olarak insana verilen değeri gösterme bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler– İslâm Tarihi, Sünnet, Adâb, Kişisel Bakım, Fitrat.

PERSONAL CARE IN PROPHET'S LIFE

Abstract– The purpose of this study is to investigate and reveal the Prophet's applications of personal care in his life. Without a doubt, the purpose of sending the Prophet to the people is to set an example for them and to give them the happiness of both worlds. In this regard, every application in his life is extremely important to us. The most honored and superior being created by Allah in material and spiritual existence is man. The protection of these characteristics of man is possible only with the book of Allah and the Prophet's Sunnah. Of course, it is inevitable that Islam, which has made a provision on all subjects that affect people, has also set some criteria when it comes to personal care. This research mentioned the definition and importance of personal care, the products used in relation to personal care during the Prophet's period, and the importance of personal care in the Prophet's life. Personal care was described as a fitra of the Prophet centuries ago and accepted as a religious and humanitarian duty. In addition, every sunnah and behavior of the Prophet is accepted as a measure of the value given to man as personal care.

Keywords– History of Islam, Sunnah, Manners, Personal Care, Fitra.

GİRİŞ

Kişisel bakım, kısaca kişinin sağlıklı bir bedene ve güzel bir görünüme sahip olmak için yapması gereken temel görevleri ifade eden bir kavramdır. Bu görevlere temel seviyede vücut, ağız- diş, göz, kaş kirpik, burun, el ve ayak, tırnak ile saç, sakal ve bıyık bakımı dâhil edilebilir. Yani hayatın sağlıklı, temiz ve bakımlı bir şekilde sürdürülebilmesi için atılması gereken adımlar kişisel bakım tabiri ile açıklanabilir. Bu kapsam, kişisel bakım uygulamalarında kullanılan çeşitli bakım teknikleri ve sağlık ürünleriyle de genişletilebilir. Misal olarak ağız/diş temizliğinin yapılması, vücudun belli periyotlarla yıkanması, yağlanması ve rahatsız edici tüylerden arındırılması, gözlerle bakım yapılması, el, yüz bakımının yapılması ve tırnakların kesilmesi başlıca kişisel bakım yöntemleridir.

Kur'an-ı Kerim'de insanın diğer canlılardan üstün olduğu vurgusu yapılmış, bu yönüyle onun hayat tarzının/giyim-kuşamının, yeme-içmesinin, temizliğinin ve bakımının da diğer mahlûkattan farklı olduğu bildirilmiştir: “Gerçek şu ki, Biz Âdemoğullarını üstün ve onurlu kıldık; karada ve denizde onların ulaşımını sağladık; temiz besinlerle onları rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın pek çoğundan üstün tuttuk.” (el-İsrâ 17/70) Ayrıca insanın varlıkların en mükemmeli/Ahsen-i takvîm suretinde yaratıldığı ifade edilmiştir. (et-Tin 95/4) Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insan, (el-Bakara 2/30), meleklerle üstünlük sağlayacak bir kapasitede yaratılmış ancak kendisine verilen bu fırsatı doğru kullanmadığı takdirde yaratılmışların en bahtsız olabileceği de hatırlatılmıştır. (et-Tin 95/5)

Bilindiği üzere İslâmî emir ve yasakların bir amacı da insanın sahip olduğu maddî ve manevî değerlerini koruyarak ona sağlıklı ve huzurlu bir hayat yaşatmaktır. (Kandemir, F. 2020: 290) Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilmiştir: “Eğer güzel şeyler yaparsanız, kendiniz için yapmış olursunuz. Yok eğer kötülük yapmaya devam ederseniz, yaptığımız kötülük kendi aleyhinize olur.” (el-İsrâ 17/7) Başka bir âyette de insana emredilen davranışların, ona güçlük çıkarmak amacıyla vazedilmediği, bilakis bir nimet olduğu bildirilmiştir. Nitekim “Allah size güçlük çıkarmak istemez, fakat şükredesiniz diye sizi temizleyip arındırmak ve size olan nimetlerini tamama erdirmek ister” (el-Mâide 5/6) âyeti bunu ifade etmektedir. Ayrıca koca kâinatın bir parçası olan insanın bu nizamdan kopmaması ve yaradılış kurallarına ters düşmemesi emredilmiştir: “Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fitrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler.” (er-Rûm 30/30)

İslâm dini, her şeyin en güzelini tavsiye etmiş ve insanlığa getirmiş olduğu yeni prensiplerin fitratın bir gereği olarak kendileri için ihtiyaç olan gerekli kurallar olduğunu bildirmiştir. İnsanı ferdî ve toplumsal hayatının ayrılmaz bir parçası olan kişisel bakımla ilgili âyet ve hadislerde birçok mesele ele alınmış; bunların bir kısmı farz/vacip olarak emredilmiş, diğer bir kısmı da sünnet, müstahap veya adap gibi yapılması mecburi olmayan fakat ısrarla yapılması istenen davranışlar olmuştur. İster vacip/farz olsun ister sünnet veya adap olsun her halükârda bu prensipler her zaman insanın sağlığı ve mutluluğu için büyük önem arz etmiştir. (Dölek, 2016)

Dönem itibarıyla özellikle Arap toplumunun içinde bulunduğu durum, bedevilerin sahip olduğu yanlış ve kötü alışkanlıklar göz önünde bulundurulduğunda Hz. Peygamber'in getirdiği bakım ve temizlik anlayışı dikkate değer bir husustur. Zira kendisi de aynı topluma mensup bir fert olmasına rağmen temizlik ve sağlık açısından hayata kazandırdığı yeni bakış açısı ile bütün medeni toplumlara rehber olmuş ve insanlığa örnek bir hayat tarzı kazandırmıştır.

Hz. Peygamber'in hayatında kişisel bakımla ilgili bilgiler, başta Kur'an-ı Kerim ve tefsirleri olmak üzere hadis, siyer, şemâil, tabakât, edebiyat gibi birçok kaynakta yer almaktadır. Özellikle hadis kaynaklarında *Tahâret*, *Vudû*, *Salât*, *Libâs*, *Zîne*, *Teraccül* ve *Tıbb* gibi başlıklar altında konuya dair çok sayıda bilgi bulunmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in hayatında kişisel bakım konusunu doğrudan ele alan eski ya da yeni bir kaynağa rastlanılmamaktadır. Konuyla bağlantısı olduğunu düşündüğümüz ve ikincil kaynak olarak kullandığımız şu eserleri burada zikretmek yerinde olacaktır. Ali Yardım'ın *Peygamberimiz'in Şemâil'i* isimli eseri, Yusuf Ziya Keskin'in *Hz. Peygamber (s.a.s) Devrinde Saç Bakımı* isimli makalesi, Muhittin Uysal'ın *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam* adlı çalışmaları, Fatma Zehra Kamacı'nın *Hz. Peygamber Devrinde Kadının Süslenmesi* isimli araştırması, Fatih Demir'in *Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım* isimli Yüksek Lisans Tezi ve Âdem Dölek'in Uluslararası İslâm & Tıp (Tıbb-ı Nebevî) Kongresi'nde “Tıbb-ı Nebevî ve Sağlığın Korunması Açısından Kişisel Bakım”

Araştırmada, değerlendirmeler daha çok fitrat hadisinden yola çıkılarak kişisel bakım eksenli yapıldığından giyim kuşam ile tıp ve sağlık konuları kapsam dışı bırakılmıştır. Hz. Peygamber'in hayatında kişisel bakımın yeriyle ilgili doğrudan bir çalışmanın bulunmaması sebebiyle bu araştırmanın alanı keşfetme açısından önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hz. Peygamber ve Kişisel Bakım

Hz. Peygamber'in sünnetinde, vücut ve kıyafet temizliğinden, yer-çevre temizliğinden, toplumsal temizlikten, manevî/ruhi temizlikten bahseden birçok mesele yer almıştır. Ancak Hz. Peygamber'in ısrarla temizliğine/bakımına önem verdiği ve “fitrattandır” dediği, vücut temizliği, ağız/diş temizliği, saç ile sakal/bıyık bakımı, tırnakları kesmek, koltuk altı kıllarını gidermek ve bıyıkları kısaltmak (Buhârî, *Libâs*”, 63-64; Müslim, “*Tahara*”, 49-50; Tirmizî, “*Edeb*”, 14) gibi konular daha çok öne çıkmış ve kişisel bakımın kurallarını oluşturmuşlardır. Bu nedenle bu araştırmada kişisel bakım kapsamında daha çok bahsi geçen meselelerden söz edilmiş, diğer konulara da dolaylı bir şekilde değinilmiştir.

1.1. Vücut Bakımı

Kur'an-ı Kerim'in ilk inen surelerinden olan Müddessir suresinde “Elbiseni temiz tut, günahlardan uzak dur!” (el-Müddessir 74/4-5) emriyle Hz. Peygamber'in şahsında bütün Müslümanlara maddî ve manevî temizlik emredilmiştir. (Kahraman, 2006) Daha önceki dinlerde olduğu gibi İslâm'da da maddî kirliliğin yanında hükmî kirlilikten/hadesten temizlenme de dini bir zorunluluk olarak kabul edilmiştir. Buna göre bir insanın maddî kirlerden temizlenmesi emredildiği gibi cünüplük, hayız, nifâs gibi hükmî kirlilik sayılan durumlardan da arınması emredilmiştir. “Eğer cünüpseniz iyice temizlenin.” (el-Mâide 5/6) “*Temizleninceye kadar onlara -hayızlı kadınlara- yaklaşmayın*” (el-Bakara 2/22) gibi âyetler buna işaret etmiştir. Kur'an-ı Kerim'de emredilen hükmî temizlikle ilgili ayrıntılar ve onun uygulamaları Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarıyla açıklığa kavuşturulmuştur. (Buhârî, “*Gusül*”, 28; Müslim, “*Hayız*”, 87, 88; İbn Mâce, “*Tahâret*”, 111; Ebû Dâvûd, “*Tahâret*”, 84) Hadislerde cünüplük hâlinde veya hayız ve nifâs sonrasında gusletmenin akıllı ve ergen olan her mükellefe farz kıldığı ifade edilmiştir. “Cünüplük, hayız ve nifâs hali fıkıh literatür'ünde *hükmî kirlilik* veya *büyük hades* olarak adlandırılmış ve konuyla ilgili hadislerden de hareketle bu durumda olanların gusleyle temizleninceye kadar namaz kılmaları, camiye girmeleri, Kur'an'a dokunmaları veya onu okumaları, Kâbe'yi tavaf etmeleri câiz görülmemiştir.” (Şeker, 1996, 14/213-214)

Vücut temizliği, vücut bakımı, kötü kokulardan uzak durma ve güzel kokma Hz. Peygamber'in hayatında önemli bir husustur. Ümmetine her konuda olduğu gibi banyo yapma konusunda da örnek olan Allah Resûlü, çeşitli vesilelerle banyo yapmayı güzel ve hoş bir alışkanlık haline getirmiştir. Hükmi kirlenmeden (cünüplük, hayız, vefat), necaset ve diğer kirlilerden dolayı gusül yapmanın farz kabul edildiği İslâm'da bunların dışında sünnet veya müstahap olarak kabul edilen gusül çeşitleri de bulunmaktadır. Meselâ cuma ve bayram namazları öncesinde, ihrama girerken ve Arafat'ta vakfeye durmak için yıkanmak sünnettir. Ergenlik yaşına ulaşan, kan aldırın, cenaze yıkayan, baygınlıktan ayılan, Berat ve Kadir gecelerini ihya etmek isteyen kimselerle Mekke ve Medine'ye gireceklerin, Müzdelife'de vakfe, ayrıca ziyaret tavafı veya herhangi bir tavaf yapacakların, ay ve güneş tutulması (husûf ve kûsûf) namazlarını kılacakların gusletmeleri ise müstahaptır. (Şeker, 1996, 14/213-214) Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, her vesileyle vücut temizliğini öne çıkarmış ve bunu hayatında uygulayarak örnek teşkil etmiştir. Ayrıca iyi bir banyo yapmak için suyla beraber temizleyici bir malzemenin (o günün şartlarında sabun, şampuan duş jeli gibi kabul edilen) kullanılmasının, ardından da güzel kokular sürülmesinin gerekli olduğunu bildirmiştir. (Müslim, "Hayz", 60)

1.2 İstenmeyen Kılırların Temizlenmesi

Her dönemde olduğu gibi Hz. Peygamber devrinde de vücut temizliğinde yıkanmaya ilave olarak cilt bakımı ve tüylerin giderilmesi de önem arz etmiştir. Fitrat dini İslâm, insan tabiatının hoş karşılamadığı hiçbir şeyi uygun görmemiştir. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in sünnetinde, vücudun çeşitli bölgelerindeki istenmeyen kılların temizlenmesi fitratın bir gereği olarak kabul edilmiştir. (Demir, 2015: 114) Hz. Peygamber, koltukaltı ve kasık bölgelerinin tüylerinin alınmasını peygamberlerin âdetlerinden ve fitratın gereklerinden olduğunu bildirmiş, bu tüylerin uzun süre bekletilmemesini tavsiye etmiştir. (Buhârî, "Libâs", 63; "İsti'zân", 51; Müslim, "Tahâret", 49, 50; İbn Mâce, "Tahâret", 8; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 29; Nesâî, "Tahâret", 9-11) Vücut temizliği ve bakımı için gün veya süre tayini konusunda sabit bir bilgi bulunmamaktadır. Rivayetlerden anlaşılın bu konuda esas olan süre değil ihtiyaçtır. (Münâvî, 1356: 5/338) Ancak riayet edilmediği takdirde belli bir sürenin dışına çıkılmaması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. (Ahmed b. Hanbel, 1992: 2/122, 203, 205; İbn Mâce, "Tahâret", 8) Tüylerin giderilmesi için çeşitli yöntemlere başvuru bu dönemde, tüylerinin temizlenmesinde de yardımcı malzeme olarak çeşitli bitkilerden yararlanılmıştır. (İbn Sa'd, 1968: 8/456; İbn Mâce, "Edeb", 39) Kaynaklardan anlaşıldığına göre bu dönemde bu amaçla hamam otu, kına, şarap vb. ürünler kullanılmıştır. Ancak sarhoşluk veren içeceklerin yasaklanmasıyla temizlik amaçlı şarap kullanılmasına da yasak getirilmiştir. (İbn Ebî Şeybe, 1989: 1/170; İbn Mâce, "Edeb", 39)

1.3 Vücuda Yağ/Krem ve Güzel Koku Sürülmesi

Hz. Peygamber, mübarek bir ağaçtan elde edildiğini ifade ettiği zeytinyağının tüketilmesini ve bu yağla yağlanılmasını tavsiye etmiştir. (İbn Mâce, "Et'ime", 34; Tirmizî, "Et'ime", 43) Tüketilmesi ve vücuda ferahlatıcı, güzelleştirici krem olarak uygulanması çok eski tarihlere dayanan zeytinyağı, Hz. Peygamber ve ashâbı tarafından da aynı amaçla kullanılmış ve tavsiye edilmiştir. (Ebû Dâvûd, "Tahâret", 113) Hz. Peygamber döneminde çeşitli güzel kokular kullanılmıştır. Bu döneme ait güzel kokular genel olarak itr, tîb (عطر طيب) kavramlarıyla ifade edilmiş, kokuların kalitesinden ve üstünlüğünden bahsedilmemiştir. Ayrıca bu dönemdeki kokularla ilgili kadın ve erkeklere has ve tam ayırt edici bir husustan da bahsedilmemiştir. Ancak, Hicrî dördüncü

asırda yaşamış olan Veşşâ (ö. 325) zarafetin bir ölçüsü olarak kadın, erkek, çocuk ve cariye kokuları şeklinde çeşitli tasniflere yer vermiştir. (el-Veşşâ, 1953: 163-164) Hz. Aîşe, Hz. Peygamber'in erkek kokusu olarak bilinen misk ve amberi kullandığını ifade ederek Hz. Peygamber'in özellikle erkeklere ait olan kokuları kullandığını vurgulamıştır. (İbn Sa'd, 1/399; Nesâî, "Zîne", 31) Aynı şekilde Hz. Peygamber, erkeklere Cuma namazına koku sürüp de gelmelerini emretmiş, bulamadıkları takdirde eşlerine ait kokulardan dahi olsa sürmelerini önererek kokularda erkek kadın ayrımı olduğunu ima etmiştir. (Müslim, "Cum'a", 7; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 127)

Hz. Peygamber, erkeklerin sürdüğü takdirde onları uyaran bazı kokulardan kaçınmalarını tavsiye etmiştir. Abdürrezzâk, 1403: 4/320; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 8; Tirmizî "Edeb", 51) Bu ve buna benzer rivayetlerden yola çıkarak kadın ve erkeklere ait özel kokuların bulundugunu ileri sürmek mümkün görünse de rivayetlerin geneline bakıldığında tam olarak bir ayrımın yapılmasının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in bu konuda koyduğu ölçü, kadınların kullanacağı kokuların rayihasının hafif, renginin de tende iz bırakacak şekilde koyu olması; erkeklerin kullanacağı kokusunun ise tende iz bırakmayacak şekilde açık renkli ve rayihasının keskin olması şeklinde olmuştur. (İbnü'l-Cevzi, 1985: 36) Ancak Hz. Peygamber'in bu tavsiyesi bir yasaklama şeklinde anlaşılacak gibi kendi uygulamalarında da bu konuda istisnai örnekler yer almıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in, Necâşi'ye gönderdiği hediyeler arasında erkek kokusu olarak kabul edilen misk de yer almıştır. Necâşi'nin vefatı dolayısıyla geri getirilen bu hediyelerden misk, Hz. Peygamber'in hanımları arasında paylaştırılmıştır. (İbn Abdilber, 1328: 4/467) Ayrıca eşlerinden misk ve amber gibi erkeklere ait olduğu söylenen bazı kokulardan kullananlar olduğu halde Hz. Peygamber, bunlara karşı herhangi bir tepki göstermemiştir. (İbn Sa'd, 8/98) Öyle anlaşılıyor ki kadınların kullandıkları kokular, aynı zamanda bir makyaj malzemesi özelliği de taşımaktaydı. Bu nedenle bu tür ürünler, cinsiyet sınırlarına riayet etme açısından erkeklere tavsiye edilmemiştir. Ancak aynı kokular kıyafet boyası veya özel günlerin makyajı olarak erkekler tarafından da kullanıldığı olmuştur. (İbn Sa'd, 1/452; Şâmî, 1993: 7/315) Daha belirgin bir rengine sahip olan kadınlara ait bu tür kokular, erkekler tarafından kullanıldığı takdirde tende iz bırakmayacak şekilde saç ve sakal diplerinde kullanılması önerilmiştir. (Veşşâ, 1953: 163)

Kadın ile erkek arasında temizlik ve bakım konusunda birtakım farklılıkların olması fitratın bir gereğidir. Özellikle tezyin konusunda kadına, erkeklere göre daha çok müsamaha gösterilmiş ve onlar için bakım ve süslenme sınırı, mahremiyet çerçevesinde değerlendirilmiştir. (Öğüt, 2003: 27/388-389) Nitekim Hz. Peygamber'e kadınların vücutlarının çeşitli yerlerine ve elbiselerine sürdükleri boya ve kokunun; kullandıkları küpe, halhal, altın yüzük gibi takıların ince, vücut hatlarını gösteren elbiselerin hükmü sorulunca Hz. Peygamber bahsedilen şeylerin süs eşyası olduğunu, teberruc (teşhir etme-yabancı kimselere gösterme) yapmamak şartıyla bunları kullanmada herhangi bir sakıncanın olmadığını belirtmiştir. (İbn Kesir, 1999: 6/84)

İslâm'da bakım ve tezyinde temel esas kadınlarla erkeklerin birbirine benzememeleri gerektiği hususudur. Hz. Peygamber'in bakım ve tezyin konusunda ısrarla vurguladığı mesele, kadınlarla erkeklerin giyim kuşam tarzı ve diğer hususlarda birbirlerine benzememeleri olmuştur. Bu konuda sert uyarılarda da bulunan Hz. Peygamber, kendilerini kadınlara benzeten erkekler ve erkeklere benzeten kadınlara Allah'ın lanet ettiğini bildirmiştir. (Buhârî, "Libâs", 62; Ebû Dâvûd, "Edeb", 53) Bu bağlamda dikkat çekici

makyaj, süs niteliğindeki kıyafet, eşya, altın, ipek gibi malzemelerin zorunlu haller dışında erkekler tarafından kullanılması uygun görülmemiştir. (Müslim, “Libâs”, 19; Ebû Dâvûd, “Eşribe”, 17, “Libâs”, 8; İbn Mâce, “Libâs”, 19)

2. Yüz Bakımı

Câhiliye devrinde kadınların güzelleşmek için başvurdukları bir yöntem olan derinin soyulması, dövme yapılması, yaradılış bozacak şekilde vücudun çeşitli yerlerine müdahale edilmesi, Hz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. (Abdürrezzâk, 3/142-146) Ancak fitrata aykırı düşmeyecek şekilde çeşitli ürünler kullanarak yüze ve vücuda hoş bir şekil vermeye ve güzelleştirmeye İslâm dini bir yasak getirmediği gibi; bilakis birçok tavsiyede bulunmuştur. İbn Sa’d, 8/70,71; İbnü’l-Cevzi, 1985: 85 İbn Sa’d’in (230/845), aktardığı rivayete göre bir kadın Hz. Âişe’ye, eşine daha güzel görünmek için yüzündeki hoş olmayan tüyleri almasında bir sakınca olup olmadığını sorması üzerine Hz. Âişe, bunda bir sakınca olmadığını, kendisine rahatsızlık veren bu durumdan kurtulmasını tavsiye etmiştir. (İbn Sa’d, 8/70,71)

Araplarda eski bir alışkanlık olan ve özellikle kadınların hem koku hem de allık olarak kullandıkları halûk, sük (خَلْقُوكُ) gibi makyaj malzemeleri yasaklanmamış, İslâm’dan sonra da kullanılmaya devam edilmiştir. Birçok hadis kaynaklarında Ümmü Habibe’nin yanaklarına halûk sürdüğü rivayet edilmiştir. (Abdürrezzâk, 7/48; Müslim, “Talâk”, 58; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 41; Tirmizî, “Talâk”, 18) Aynı şekilde Hz. Peygamber ile birlikte hac için Mekke’ye giderken hanımlarının, alınlarına bir çeşit koku (misk, râmek, sük vb.) sürdükleri, sıcağın etkisiyle bu maddenin yüzlerine aktığı, Hz. Peygamber’in ise buna karşı herhangi olumsuz bir tepkide bulunmadığı nakledilmiştir. (Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 31; “Tereccül”, 2) Hatta Hz. Peygamber, gördüğü bu manzara karşısında aynı durumda olan Hz. Âişe’ye *esmercik* diyerek iltifatta bulunmuş ve bu durumu beğendiğini ima etmiştir. (İbn Sa’d, 8/72) O dönemin yüz bakımıyla ilgili bir diğer ayrıntı da kadınlarda doğum sonrasında ortaya çıkan lekelerin giderilmesi için uygulanan bakımdır. Doğum sonrasında beliren lekelerle birtakım bakımlar/uygulamalar yapıldığı rivayetlerden anlaşılmaktadır. (İbn Mâce, “Tahâret”, 128; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 119; Tirmizî, “Tahâret”, 105) Görünen o ki Hz. Peygamber’in tepki gösterip yasakladığı işler, sağlığa ve fitrata aykırı olan davranışlardır. Sağlığa ve fitrata aykırı olmayan güzelleştirici işlemler ve bu işlemlerde kullanılan malzemelere herhangi bir yasaklama getirilmemiştir.

Temizlik ve bakım konusunda son derece hassas olan Hz. Peygamber’in, sefere çıkarken bile yanından hiç ayırmadığı bakım eşyalarından biri de aynası olmuştur. (İbn Sa’d, 1/484) Hz. Peygamber’in, bir sefere çıktığı zaman eşyaları arasında zeytinyağı, tarak/toka (muşt, midrâ ¹مشط مَدْرَى), ayna, makas (veya tırnak makası), sürmedanlık ve misvâk yer almıştır. (Ebû’s-Şeyh el-İsfahânî, 1998: 3/93) Saç, sakal ve yüz bakımını hiçbir zaman ihmal etmeyen Hz. Peygamber, aynaya bakarak “Allah’ım! Yaradılışımı güzelleştirdiğin gibi ahlakımı da güzelleştir” duasını okumuştur. (İbn Sa’d, 1/484; Ebû’s-Şeyh, 3/88)

¹ Muşt, midrâ (مشط مَدْرَى) bu iki kelime tarak için kullanılsa da esasen aralarında bir farkın bulunması daha makuldür. “midrâ” kelimesinin “muşt” kelimesinden farklı olarak uzun saçı ayırma, şekillendirme ve toka şeklinde kullanma özelliği de vardır. Bu durumu destekleyen bir rivayet Hz. Âişe’den gelmektedir. Bu rivayette Hz. Peygamber, seferde ve hazrede yanından ayırmadığı yedi eşya arasında bu iki nesne ayrı ayrı zikredilmiştir. İbnü’l-Cevzi, 1966: 2/809. Bk. Muhittin Uysal, Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam, 128.

3. Göz Bakımı

Hz. Peygamber, göz ve kirpik sağlığı ve bakımı için hem kendisi sürme (كحل إمّ) kullanmış, hem de ashabına sürme kullanmayı tavsiye etmiştir. (İbn Sa’d, 1/484-485; İbn Ebî Şeybe, 6/127; İbn Mâce, “Tıb”, 25; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 13) Hz. Peygamber döneminde göz bakımı ve sağlığı için kullanılan ve değişik renk ve tonlarda bulunan sürme türü malzemeler kullanılmaktaydı. Meşhur olanlardan hudad ve sabir (خَضَض صَبِير) hem erkek hem de kadınlar tarafından kullanılıyordu. Sürmeler sade kullanıldığı gibi, içine koku ve ton farklılığı meydana getiren çeşitli malzemeler de katılırdı. O dönemde kadın ve erkeklere ait farklı sürmeler bulunurdu. (Abdürrezzâk, 7/43; İbn Ebî Şeybe, 4/261; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 46) Hz. Peygamber, göz sağlığına ve bakımına son derece önem vermiş bu nedenle de yolculuklarda bile göz bakım malzemelerini yanından hiç ayırmamıştır. Hz. Peygamber’in, yanında bulundurduğu sürmeden düzenli olarak her gece gözlerine sürme çektiği rivayetlerde yer almaktadır. (İbn Sa’d, 1/484; İbn Hacer, 1970: 8/217; Tirmizî, “Libâs”, 23)

4. Ağız-Diş Bakımı ve Temizliği

Hz. Peygamber, ağız ve diş sağlığına çok özen göstermiştir. Öyle ki diş fırçasını (misvak-sivâk) kullanmayı diğer farz olan ibadetlerle eş değer bir davranış olarak kabul etmiştir. Nitekim diş fırçalamanın önemine vurgu yapmak için şu ifadeleri kullanmıştır: “Eğer müminlere (ümme time) zorluk çıkarmak olmasaydım her namaz/abdest (öncesi) misvak kullanmalarını emrederdim.” (Muvatta, “Tahâret” 115; Buhari, “Cuma” 8; “Temenni” 9; Müslim, “Tahâret” 42) Ayrıca misvak kullanmadan huzuruna çıkan bazı ashabına: “Benim yanına dişleriniz sararmış halde geliyorsunuz; misvak kullanın, eğer ümmetime zorluk çıkaracak olmasaydım misvak kullanmalarını farz kılardım” demek suretiyle de diş temizlemenin ehemmiyetini ifade ederek ağız ve diş temizliğinin sosyal boyutuna da dikkat çekmiştir. (Buhârî, “Cum’a”, 8; Müslim, “Tahâret”, 42; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 25) Kendi hayatında misvak kullanmayı ciddi bir prensip olarak uygulayan Hz. Peygamber, günlük en az beş vakit abdestten/namazdan önce gece ve gündüz, yattığında ve kalktığında misvak kullanmıştır. (Ebû Davûd, “Tahâret” 27, 30; Müslim, “Tahâret”, 45; Nesâî, “Tahâret,” 8) Hatta vefatıyla sonuçlanan hastalığında bile misvak talep edip vefat etmeden önce yaptığı son davranışlarından biri de misvak kullanmak olmuştur. (Buhârî, “Megâzi”, 83) Misvak kullanmak Hz. Peygamber’in hayatında en önemli alışkanlıklarından biriydi. Gece uyandığında bile misvak kullanmayı ihmal etmemiştir. Ağız ve diş temizliği için çok sık misvak kullanmış ve misvak kullanmada ısrarlı davranmıştır. (Buhârî, “Vudû”, 75)

Resûlullah’ın diş temizliğiyle ilgili ısrarlı tavsiyeleri ve bunu hayatında tavizsiz bir şekilde uygulaması, diş fırçalamanın dindeki hükmünün tartışılmasına sebep olmuştur. Ulemanın ekserisi misvak kullanmayı/diş fırçalamayı sünnet olarak kabul ettikleri halde Zahirî mezhebinin kurucusu Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) ve İshak b. Râhûye (ö. 238/853) gibi az sayıda da olsa bazı âlimler misvak kullanmayı vâcip (farz) olarak kabul etmişlerdir. Hatta İshak b. Râhûye’nin görüşüne göre misvaksız kılınan namaz sahih değildir. Ancak bu konuda Hz. Peygamber’in kesin bir emir vermediği anlaşıldığından, misvak kullanmanın farz ya da vacip değil de sünnet olarak kabul edilmesi uygun görülmüştür. (Özel, 2005: 30/191-192) Sonraki dönemlerde bazı âlimlerin misvak kullanmayı farz görmeleri Hz. Peygamber’in ağız temizliği konusunda yaptığı vurgularını göstermesi bakımından önemlidir. Misvak kullanma Hz. Peygamber’in sürekli uygulaması ve ısrarlı tavsiyeleri sebebiyle farz olmasa da müekked bir sünnet olduğu hususunda ittifak hâsil olmuştur. (İbn Battâl, 2003: 1/363; Beyhâkî, 2003: 1/57)

Hiz. Peygamber döneminde, diş temizliği için muhtelif ağaçların özellikle de erâk ağacının kök ve dallarından üretilmiş bir tür doğal fırça olan sivâk, misvak (سواك-مسوك) kullanılmıştır. (İbn Manzûr, 1997: 3/371) Bu amaçla en çok kullanılan ağaç türleri, misvak ağacı erâk (أراك), menengiç ağacı, dırv (ضرو) ve meyve vermeyen bir tür zeytin ağacı olan utm (عُثم) ağaçları olmuştur. (İbn Manzûr, 1/64; 4/124)

Câhiliye devrinde diş bakımının, dişleri temizlemeyle fazla ilgisi yoktu. Bu dönemde ağız ve diş bakımıyla ilgili anlayış, dişleri belirli şekillere sokarak kendilerine göre dişlere hoş bir görüntü vermeye yönelikti. Felec: (فَلَج) ismi verilen bu uygulama, ön dişlerin aralarını açma ve bu dişlerin üzerinde birtakım değişiklikler yapma şeklinde gerçekleştirilirdi. (İbn Manzûr, 5/105, 154) Câhiliye Araplarının kültüründe dişlerin aralarının ayrılmaması, gençliğin ve güzelliğin alameti olarak kabul edilirdi. (Kamacı, 2019: 128) Bu ve benzeri davranışlar, sağlıklı vücut azalarına yönelik bir tahrir niteliği taşıdığı için Hiz. Peygamber tarafından yasaklanmıştır. (Buhârî, “Libâs”, 82, 84; Müslim, “Libâs”, 120; Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 5) Ancak ihtiyaca binaen sağlık ve estetik amaçlı müdahaleler serbest bırakılmıştır. Nitekim Hiz. Osman'ın dişlerine altın kaplama yaptırdığı rivayet edilmiştir. (İbn Sa'd, 3/58; Ahmed b. Hanbel, 1/73; İbn Kuteybe, 1992: 191) Aynı şekilde Hiz. Peygamber, sahâbeden kırılan veya düşen dişlerinin yerine altından diş yaptırmalarını tavsiye etmiş ve kesilen veya deforme olan organların estetik yapımında altın kullanmalarına izin vermiştir. (Ebû Dâvûd, “Hâtem” 7; Tirmizî, “Libâs”, 31; Heysemî, 1994: 5/150)

5. El ve Ayak Bakımı

Hiz. Peygamber'in fitratın bir gereği olarak nitelediği davranışlardan biri de el ve ayak tırnaklarının kesilmesidir. (Buhârî, “Libâs”, 63; Müslim, “Tahâret”, 49,50; İbn Mâce, “Tahâret”, 8; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 29; Nesâî, “Tahâret”, 9-11) Haftada en az bir defa tırnak bakımı yapmak temizliğin en önemli şartı olarak kabul edilmiştir. İbn Ömer'in bildirdiğine göre “Hiz. Peygamber her Cuma günü tırnaklarını kesip bıyığını kısaltmıştır.” (Beyhakî, 3/244) Benzer bir rivayette de, “Hiz. Peygamber, her Cuma bıyığını almayı ve tırnağını kesmeyi güzel bulurdu” denilmiştir. (İbn Hacer, 1379: 12/462) Hiz. Peygamber'in bu bakımları Müslümanların bir araya gelme günü olan Cuma günü ve toplu bir ibadet olan Cuma namazına gitmeden önce yapmaları manidar bulunmuş, temizliğin ve bakımlı olmanın toplumsal boyutuna da vurgu yapılmıştır. (Beğavî, 1987: 3/218-219)

Sakal-bıyık, tırnak gibi her zaman bakım gerektiren vücut bölgelerinde belirli bir sürenin tayini söz konusu olmasa da hadislerde haftada en az bir defa ve özellikle bu işlerin Cuma gününde yapılması vurgulanmıştır. İbn Hacer (852/1448), tırnak kesmede gün tayini konusunda sabit bir bilginin bulunmadığını; muteber olan görüşün ne zaman ihtiyaç duyulursa o zaman kesilmesinin uygun olduğunu ifade etmiştir. (Münâvî, 5/338) Temizlikte, esas olan süre değil ihtiyaçtır. Ancak buna riayet edilmediği takdirde belli bir sürenin dışına çıkılmaması gerekmektedir. Bu nedenle sahâbeden gelen bazı rivayetlerde bu işler için “Bize vakit olarak belirlendi veya şu kadar süreden uzun bir ara olmaması gerektiği tavsiye edildi” (İbn Mâce, “Tahare”, 8) ifadeleri kullanılmıştır. Burada özellikle Cuma gününün zikredilmesi ise kişisel bakımın toplumsal boyutuna dikkat çekilmiş olmasından kaynaklanmıştır.

Tırnak kesmeyle ilgili nakledilen rivayetlerde taklîmü'l-ezfar (تَلْيِيمُ الْأظْفَارِ) tabiri kullanılmıştır. Tırnak kesme ve tırnak bakımıyla ilgili bilgiler hadis kaynaklarında çeşitli kitap ve bab başlıkları altında bu tabirle ifade edilmiştir. (Buhârî, “Libâs”, 63; Müslim, “Tahâret”, 49,50; İbn Mâce, “Tahâret”, 8; Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 29; Nesâî,

“Tahâret”, 9-11) Bu ifade, tırnakları kısaltma, düzeltme, tırnağa temiz ve bakımlı bir şekil verme anlamına gelmektedir. Arapçada kesmeyle ilgili başka sözcükler bulunduğu halde hadislerde özellikle bu tabirin kullanılması manidardır. Zira bu ifade kesmeyle beraber, kısaltma, düzgün pürüzsüz hale getirme ve törpüleme yani bakım yapma manalarını da ifade etmektedir. (İbrâhîm Mustafâ vd. ts: 2/756; Muhtar 2008: 3/1854)

Hiz. Peygamber döneminde tırnakların kesilmesinin ve törpülenmesinin nasıl bir aletle yapıldığına dair açık bir bilgi bulunmamakla birlikte kalem (قَلَم) veya mikas (مِقَاص) isimli aletlerin bu amaçla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kalem denilen alet bazen tek, bazen de iki aletin (قَلَمَيْنِ) birleştirilmesiyle (tırnak makası) yapıldığı tahmin edilmektedir. Tırnakların, kimi zaman okun ucuyla da düzeltilip törpülediği görülmektedir. (Halîl b. Ahmed, 1988: 7/373-374)

Bazı sahâbî hanımlar, el ve ayaklarını dış etkenlerden korumak için kına ve diğer bitki karışımları olan ketem, vesme gibi çeşitli malzemeler kullandığı rivayet edilmiştir. (İbn Hacer, 8/297) Hiz. Aîşe'den gelen bir rivayette Hiz. Peygamber, kadınlara ellerine bakım yapmalarını ve erkek eli gibi kurutmamalarını tavsiye etmiştir. Hiz. Peygamber, sahâbeden Ümmü Leylâ isminde bir hanıma, boyayıp bakım yapmazsa ellerinin erkek eli gibi sertleşeceğini söylemiş, bu hanım da ölünceye kadar Hiz. Peygamber'in bu tavsiyesinin bir gereği olarak ellerine çeşitli malzemelerle bakım yapmıştır. (İbnü'l-Cevzî, 89; İbn Hacer, 8/297) Ayrıca Hiz. Peygamber'in kadınlara tırnaklarına kına sürmelerini tavsiye ettiği nakledilmiştir. (Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 4; Nesâî, “Zîne” 18)

6. Saç, Sakal ve Bıyık Bakımı

6.1. Saç Bakımı

Saç, insanlık tarihi boyunca birey için sağlık ve estetik açısından özel bir öneme sahip olmuş, insanın çehresini farklı gösterme bakımından da daima önemli bir faktör olarak öne çıkmıştır. (Keskin, 2011: 7) Aynı şekilde saç, görünümüne göre her dönemde toplum içinde farklı manalar ifade etmiş; saçları uzatma, boyama, kesme, kısaltma, kısmen veya tamamen örtme, peruk takma gibi uygulamalar farklı zaman ve mekân şartlarında yaygınlık kazanmıştır. İslâm haricindeki toplumlarda saç konusunda nerdeyse bir orta yol bulunmamaktadır. Hindu kültüründe saçın ve diğer vücut kıllarının kesilmesi yaradılışa aykırılık olarak görülürken Budistlere göre de saçın her zaman kazıtılmış olması tevazu alameti ve fazilet olarak kabul edilmiştir. (Yalçın, 2008: 35/367-368)

Kur'an-ı Kerim'de saçla ilgili doğrudan bir hüküm bulunmamaktadır. Hadis kaynaklarında ise saç bakımı, saç boyama ve saça saç ekleme gibi hususlarda çok sayıda rivayet yer almıştır. Hiz. Peygamber, iyi bir Müslüman'ın ahlâkî özelliklerinin yanında dış görünüşünün de önemli olduğunu belirtmiş, bu münasebetle saçlarının temiz ve bakımlı olmasını teşvik etmiştir. Nitekim Hiz. Peygamber'in: “Kim saçını uzatmışsa, onun bakımına dikkat etsin” ve “Saçı olan, ona ikramda bulunsun” şeklindeki tavsiyeleri bu bağlamda değerlendirilmiştir. (Mâlik b. Enes, el-Muvatta', “Şa'r”, 6, 7; Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 3; Nesâî, “Zînet”, 60) Kendisi de daima saçlarını bakımlı ve temiz tutmaya özen göstererek döneminde saç ve sakal bakımında kullanılan yağ, boya ve kokulardan da faydalanmıştır. (Buhârî, “Libâs”, 74) Hiz. Peygamber'in saçına boya sürüp sürmediği meselesi tartışma konusu olmuştur. Bu konuda birçok tavsiyesi bulunduğu halde kendi saçları, fazla beyazlamadığı için saçını boyamadığı görüşünü

savunanlar olsa da Hz. Peygamber'in vefatından sonra eşlerinin yanında bulunan saç ve sakal tellerinin boyalı olduğunun görülmesi bu iddiayı çürütmüştür. (Buhârî, "Libâs", 66; İbn Mâce, "Libâs", 32, 35) Ayrıca Hz. Peygamber, saçlarını zaman zaman zeytinyağı ile yağladığı bilinmektedir. Kimi zaman başlarına yağ sürdükten sonra, sarığına ve sakalına bulaşmaması için, sarığın altına bir tülbent bağladığı olmuştur. Rivayetlerde, "Hz. Peygamber'in saçına yağ sürme konusunda bazen elbisesinin yağ işiyle uğraşan elbisesine benzediği" ifadesi kullanılmıştır. (Tirmizî, ts: 51) İbn Sa'd'ın kaydettiği bir vesikadan anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber, sakalını, o dönemde saç bakımı için kullanılan sidr ağacı yaprağının kaynatılmasıyla elde edilen bir karışımla yıkamış ve bunu ashabına da tavsiye etmiştir. (İbn Sa'd, 1/438)

Hz. Peygamber döneminde, saçın biçimlendirilmesi, sakal, bıyık kesimi ve şekillendirilmesi gibi faaliyetler, erkeklerin temel bakım işlemlerinden sayılan tezyin ve hijyen unsuru olarak kabul edilmekteydi. Aynı şekilde çeşitli boya maddeleri ve güzel kokularla saça hoş ve güzel bir görünüm kazandırılması, dönemin erkeklerinin bakım yapma adına başvurdukları başlıca uygulamalardı. (İbn Sa'd, 1/442; Buhârî, "Libâs", 63-64; Müslim, "Tahâra", 49) Kaynaklardan anlaşıldığına göre Hicaz bölgesinde yaşayan erkekler, ister müşrik olsun ister Ehl-i Kitâb mensubu olsun saçlarının tamamen tıraş edilmesini (kazıtılmasını) hoş karşılamamaktaydılar. Müşrikler saçlarını ortadan ikiye ayırmakta (يَفْرُقُونَ أَشْعَارَهُمْ), Yahudi ve Hıristiyanlar ise saçlarını alınlarına sarkıtmaktaydılar (يَسْدِلُونَ أَشْعَارَهُمْ). (İbn Sa'd, 1/430; İbn Ebî Şeybe, 5/188; Buhârî, "Libâs", 70; Müslim, "Fadâil", 90; Ebû Dâvûd, "Teraccül", 10; İbn Mâce, "Libâs", 36)

Hz. Peygamber döneminde, kadın erkek toplumun her kesimi farklı saç modellerine sahip olabilmişlerdir. H. Âişe'nin Hz. Peygamber ile evlendiği sırada saçlarının omuzlarına kadar uzadığı nakledilmiştir. (Müslim, "Nikâh", 69) Hanım sahâbeden Dubââ bint Zübeyr'in saçları, yere kadar uzanmış ve elbise gibi vücudunu örtmüştür. (İbn Sa'd, 8/153; İbn Hacer, 8/5) O dönemde kökünden tıraş etme hariç çeşitli kısıklıkta ve uzunlukta saç modellerine ve saç bağlama şekillerinden bahsedilmektedir. Ayrıca o dönemde kadınlar da erkekler de saçlarını örgü, topuz vb. şekillerde bağladıkları rivayetlerden anlaşılmaktadır. (Ebû Dâvûd, "Cihâd", 98) Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Râfi'nin saçını örgü yaptıktan sonra topuz (عُرْز) şeklinde bağladığı rivayet edilmektedir. (Abdürrezzâk, 2/184; Ebû Dâvûd, "Salât", 87)

Hz. Peygamber (sas) devrinde kadınlar, yıkamak, taramak, yağ vb. şey sürmek, örgü yapmak, boyamak suretiyle saçlarına bakım yapmışlardır.. Özellikle gelinlerin saçları itina ile taranmış ve şekillendirilmiştir. O dönemde çocukların saçları anneleri tarafından taranmış, bakım yapılmış ve örülmüştür. İnsanlar saç bakımını kendileri yaptığı gibi, günümüz ifadesiyle bu işlerde maharetli kuaförlere de yaptırmışlardır. Özellikle kadınlar, belli bir ücret karşılığı saçlarına örgü yaptırmış, bazıları da bayan kuaförlere evlerine çağırarak saç kesimi ve bakımı yaptırmışlardır. (Sabuncu, 2017, 43)

Kaynaklardan anlaşıldığına göre Hz. Peygamber, saçını hiçbir zaman tamamen kazıtmamış, bunun yerine farklı dönemlerde üç tarz saça sahip olmuştur. (Yardım, 2011: 96-96) En kısa şeklinin kulak yumuşağına kadar olduğu söylenmiş ve buna "vefre: وَفْرَةٌ" denmiştir. Kulak yumuşağını bir az geçen şekline "lime: لِمَةٌ" ve omuzlarına dokunacak kadar olan en uzun haline de "cümme: جُمَّة" ismi verilmiştir. (Tirmizî, "Libâs", 39; Şâmî, 2/15-21) Saçının uzun olduğu kimi vakitlerde bazen saça örgü yaptığı da görülmüştür. Örneğin Mekke fethi sırasında saçını dört örgü halinde ayırdığı rivayet edilmiştir. (Tirmizî, 36) Hz. Peygamber'in saç şekli konusundaki tercihlerinde diğer dinlerin mensuplarından farklı olma çabası da etkili olduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır. (Buhârî,

"Libâs", 70; Müslim, "Fezâ'il", 90; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 10; Nesâi, "Zinet", 62) Örnek olarak çocukların saçlarının bir kısmının tıraş edilip bir kısmının bırakılmasını, Yahudilere benzeme endişesiyle uygun bulmamıştır. (Buhârî, "Libâs", 72; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 14-15) Onun bu konudaki tercihi ve tepkisi şekilsel olmadan öte aidiyet ve mensubiyet durumuyla izah edilebilir. Bir Müslüman'ın Müslüman'dan başka kimseye benzememesi gerektiği, onun özgünlüğünün ve orijinalliğinin kendine has olması gerektiği vurgulanmıştır.

Hz. Peygamber'in yaşadığı muhit olan Hicaz bölgesinde o dönemde yaygın olarak iki türlü saç tarama biçimine rastlanırdı. Ehl-i Kitâb saçlarını alınlarına doğru düz taramayı tercih ederken Putperestler ise saçlarının ön kısmını ortadan ikiye ayırarak yanlara salmayı tercih etmişlerdir. (Buhârî, "Libâs", 70; Müslim, "Fezâ'il", 90; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 10; Nesâi, "Zinet", 62; Tirmizî, 36-47) Hz. Peygamber, hakkında kendisine bir hüküm bildirilmeyen meselelerde Ehl-i Kitâb'a uymayı tercih edirdi. Dolayısıyla başlangıçta Ehl-i Kitâb gibi perçemlerini öne doğru düz taramışlardı. Daha sonra Hicaz bölgesinde Putperestlik yok olup toplumda taraftarı kalmayınca, Hz. Peygamber, saçlarını önden ayırarak yanlara salmışlardı. İbn Abbâs'tan nakledilen rivayete göre "Hz. Peygamber, saçlarını mübarek alınları üzerine salıverirdi. Zirâ puta tapan müşrikler, saçlarını önden ikiye ayırarak sağa sola sarkıttılar; Ehl-i kitâb olan Hıristiyan ve Yahudiler de saçlarını ayırmadan alınlarının üzerine salarlardı. Resûlullah Efendimiz ise hakkında Allah'tan bir emir gelmeyen hususlarda, -putperestlere benzememek için- Ehl-i Kitâbın âdetlerine uymayı severlerdi. Fakat sonraları, bu âdetlerini değiştirerek, saçlarını önden ayırdılar ve bir daha alınları üzerine salmadılar." (Buhârî, "Libâs", 72; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 14-15; Tirmizî, 49; Şâmî, 2/15)

Hz. Peygamber'in her zaman kendisini tıraş eden bir berberinin olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Onun tıraşı daha çok hac ve umreyle ilgili olarak anlatılmış ve sadece bu dönemlerde kendisini tıraş edenlerin isimlerinden bahsedilmiştir. Makrizî'nin (ö. 845/1442) verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber, umre ve hac dışında saçını tıraş ettirmemiştir. (Makrizî, 1999: 10/48-50) Hz. Peygamber, Hudeybiye antlaşmasında ihramdan çıkmasının alameti olarak Hırâs b. Ümeyye'ye saçını tıraş ettirmiştir. (İbn Sa'd, 2/97-98; Taberî, 1387), 2/637; Ahmed b. Hanbel, 6/400; Taberânî, 1983), 20/447; İbn Hacer, 6/190) Cî'rane umresinde is Hz. Peygamber'in saçını Ferve b. Amr el-Beyâdî'nin kölesi olan Ebû Hind kesmiş; vedâ haccında ise Resûlullâh'ın saçını Mu'ammer b. Abdullah tıraş etmiştir. (İbn Abdülber, 1/54; Taberânî, 20/447; İbn Hacer, 6/190; 7/445-446)

Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi süslenme ve bakım konusunda da aşırılığı hoş karşılamayıp saç bakımıyla gerektiğinden fazla meşgul olmayı yasaklamıştır. (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 1) Erkek-kadın her iki cinsin, kendilerine has farklılıklarını muhafaza etmelerini tavsiye eden Hz. Peygamber, kadınların saçlarını kısaltma ya da şekillendirme konusunda sakınca görmemekle beraber erkeklerle benzeyecek şekilde veya tamamen şekilsiz bir tarzda saçlarını kökten kazıtılmalarını uygun bulmamıştır. (Müslim, "Hayız", 42; Tirmizî, "Hac", 75; Nesâi, "Zinet", 4) Aynı şekilde zahiren tesettüre uygun olsa da dikkat çekmek maksadıyla saçlarını deve hörgücü, gibi şekillendirip tesettürün ruhuna aykırı davranmayı da hoş karşılamayıp böyle davrananların hata yaptıklarını ve ahrette cezaya müstahak olacaklarını bildirmiştir. (Müslim, "Libâs", 125)

6.1.1. Saça Boya, Şekillendirici ve Güzel Koku Sürme

Yaşlılığın tabii bir neticesi olarak ortaya çıkan beyaz saçın ve sakalın koparılmasını hoş karşılamayan Hz. Peygamber, Allah yolunda beyazlayan kılların kıyamet günü mümin için nur olacağını haberini vermiştir. (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 17) Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber, dişleri inceltmeyi, dövme yaptırmayı, saç ve sakaldaki beyaz kılları almayı yasaklamıştır. Bununla beraber beyazlamış saçın ve sakalın boyanmasını tavsiye eden hatta emreden sözleri de vardır. (Müslim, "Libâs", 78, 79; Nesâî, "Zinet", 27) Bu emrin asıl amacı, Yahudi ve Hristiyanlardan farklı olma, onlara benzememe şeklinde yorumlansa da (Buhârî, "Libâs", 67; Müslim, "Libâs", 80; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18; Nesâî, "Zinet", 27; İbn Mâce, "Libâs", 32; İbn Sa'd, 1/439) genel kanaate göre, bu tavsiye veya emir ile boyamaya izin verilmiştir. (Yalçın, 2008: 35/367-368) Burada tartışma konusu olan tek mesele siyah renkle saç ve sakal boyamanın caiz olup olmaması hususudur. Bir kısım ulema, saç ve sakalı siyah renge boyamanın, fitrata aykırılık olduğu gerekçesiyle, bunun uygun olmadığını ileri sürseler de çoğunluğun kanaati saç/sakalı siyaha boyamada bir beis bulunmadığı şeklinde olmuştur. (Müslim, "Libâs", 79; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18; Nesâî, "Zinet", 15; İbn Sa'd, 1/441) Zira sahâbe ve tâbiînin önde gelen isimlerinden birçoğunun saçını siyaha boyamış olduğu nakledilmiş ve İmam Mâlik gibi büyük âlimler saçın/sakalın siyaha boyanması konusunda herhangi yasaklayıcı bir hükmün bulunmadığını bildirmişlerdir. (Enes b. Mâlik, "Şa'r", 8) Bu düşüncüyü destekleyici başka bir durum da savaşa gidenlere, daha heybetli görünmek maksadıyla saçlarını ve sakallarını siyaha boyamaları tavsiye edilmiş ve kadınların eşlerine daha güzel görünmek için saçlarını siyah dâhil her türlü renge boyamalarında bir sakınca görülmemiştir. (İbn Mâce, "Libâs", 33; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18-20)

6.1.2. Hz. Peygamber Devrinde Kullanılan Saç Bakım Ürünleri

Hz. Peygamber, boya haricinde saç bakımı için kullanılan diğer şekillendirici ve düzleştirici maddelere de herhangi bir yasak getirmemiştir. Nitekim Hz. Peygamber ashabıyla, Umre'de saçlarının derli toplu kalması ve güzel görünmesi için ihrama girmeden önce jöleye benzer yapışkan bir madde (mülebbed: مَلْبَد) sürdükleri nakledilmiştir. (Buhârî, "Libâs", 79) Bal ya da reçine vb. yapışkan maddelerden oluşan bu malzeme saçta derli toplu bir şekil vererek dağılmasını engellemiştir. (İbn Manzûr, 5/470, 494) İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) rivayetine göre Hz. Âişe, ihramlıyken de saçına güzel kokular (عَنْبِر، مِسْك) sürmüştür. (İbn Sa'd, 8/486) Hz. Peygamber devrinde, saç sürülen bir diğer koku da safran (زَعْفَرَان) olup bu koku daha çok yeni doğan çocuğun başına sürülürdü. (Ebû Dâvûd, "Edâhî", 21) Hz. Peygamber döneminde özellikle kadınların saçlarına sürdüğü diğer kokular ise halûk (حَلُوق) ve zambak (زَنْبَق) olduğu nakledilmiştir. (Kamacı, 2019) Dönemin yaygın boya malzemesi olan kına, katkısız bir şekilde kullanıldığı gibi çeşitli bitki ve boyalarla karıştırılarak da kullanılmıştır. (ed-Dîneverî, 1973: 179-181) Hz. Peygamber, kına kullanmayı tavsiye etmiş, beyazlamış saç ve sakalın boyanmasında kullanılan en iyi malzemenin kına ve ketem olduğunu ifade etmiştir. (İbn Sa'd, 1/439; İbn Mâce, "Libâs", 32; Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18) Hz. Peygamber'in kullandığı bir diğer boya malzemesi ise verstir (Zerdeçal: وَرْس). İbn Ömer'den gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber, sakalını vers ile sarı renge boyamıştır. Ebû Dâvûd'un naklettiği bir rivayete göre Hz. Peygamber'in huzuruna gelen üç kişiden ilki saçını kınayla diğeri kına-ketem karışımıyla ve sonuncusu ise sarı renkle (sufre-vers) boyamış Hz. Peygamber, bunlardan daha çok üçüncüsünü beğendiğini ifade etmiştir. (İbn Sa'd, 1/439; İbn Mâce, "Libâs", 32;

Ebû Dâvûd, "Tereccül", 18) Sahâbe tarafından kullanıldığı anlaşılan bir diğer boya çeşidi de vesmedir (akbaş/çivit otu: وَصْمَةٌ). Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in şehit edildiği sırada saçında vesme izine rastlandığı nakledilmiştir. (Buhârî, "Ashâbu'n-Nebî", 22) Ayrıca sahâbeden Musa b. Talha'nın vesme kullandığı bildirilmiştir. (İbn Ebî Şeybe, 6/52) Rivayetlerden kadınların banyo suyuna kına karıştırıp bununla saçlarını tarayıp sonra yıkadıkları anlaşılmaktadır. (Abdürrezzâk, 1/273-274) Esasen sakala sürülmesi bir adet olan gâliye isimli kokunun (karışımın) saçta da sürülmesi muhtemel olduğundan Hz. Peygamber devri saç bakım ürünleri arasında gâliyeden de bahsedilebilir. (Abdürrezzâk, 4/320)

Hz. Peygamber devrinde saç bakımı ve saç güçlendirme amaçlı kullanılan yaygın bir malzeme de (zeyt: زَيْت) zeytinyağıdır. Zeytinyağı saç düzleştirme ve güçlendirme amaçlı kullanılmıştır. (Mâlik b. Enes, "Talâk", 109; İbn Mâce, "Et'ime", 34) Bunun dışında Zambak yağı, renkli ve yapışkan kıvamlı bir krema benzeyen tenüme yağı ve boyayla karışık diğer malzemeler kullanılmıştır. (Halil b. Ahmed, 5/88; Beyhakî, 3/339; İbn Hacer, 7/52) Câhiliye devrinde saç bakımı için kullanılan şarap vb. alkollü maddeler sarhoşluk veren maddelerin haram alınmasıyla birlikte yasaklanmıştır. Hz. Âişe'ye saç temizlemede, saç taramasında ve bakımında şarap kullanmanın hükmü sorulmuş Hz. Âişe buna mukabil olumsuz cevap vermiştir. (İbn Sa'd, 8/487) Benzer bir soru İbn Ömer'e sorulmuş o da büyük bir tepki göstererek ve beddua ederek olumsuz cevap vermiştir. Câhiliye devrinde saç bakımında kullanılıp da İslâm'da yasaklanan bir diğer malzeme de şarap karışımı baldır. (İbn Ebî Şeybe, 5/510)

Saç şekline ve bakımına yönelik bilinen tek yasak, kişinin ihramlı iken bu vazifeyi tamamlamıncaya kadar saçını kesmemesi, kısaltmaması, koparmaması, boyamaması ve yağlamamasıdır. Kişinin ihramdan çıkmak için saçlarının tamamını ya da bir kısmını tıraş etmesi de bir zorunluluk olarak emredilmiştir. (Diyanet İlmihali, 1/523, 524) Bunun dışında yaratılışı değiştirme ve insanları aldatma olarak kabul edilen saçta saç ekletme ve sabitlenmiş, saçta eklenmiş peruk takma gibi müdahaleler Hz. Peygamber tarafından lanetlenmiştir. (Buhârî, "Libâs", 83; Müslim, "Libâs", 33) Ancak hastalık sebebiyle saçı dökülen bir kimsenin sun'î maddelerden yapılan ve sabitlenmeyen perukları kullanması ve saçsızlık yüzünden rahatsızlık duyan kimselerin saç ektirmesi, saç yapıştırması gibi yollar bir tür tedavi kabul edilerek yaparlar mazur kabul edilmiştir. (Yalçın, 35/368)

6.2. Sakal Bakımı

Kişisel bakım açısından yapılması gereken ve Hz. Peygamber'in de fitrattan olduğunu söylediği şeylerden biri de sakal bakımındır. Tarih boyunca sakala, farklı toplumlarda milli, örfi ve dinî anlamlar yüklenmiştir. İnsanın çehresinde en kolay müdahale edilebilen belirgin bir işaret olarak sakal uzatma, kesme veya çeşitli biçimlerde kısmen tıraş etmeyle hep dikkat çekici bir özellik olmuştur. İslâm'dan önceki toplumlarda sakal bırakma veya sakalı kökten tıraş etme uygulamaları bulunsa da sakalı bıraktıktan sonra onun bakımına yönelik uygulamalardan söz edilmemektedir. Hinduizm'de ve Doğu Hristiyanlarında sakala müdahale fitrata aykırılık olarak kabul edilirken Budistlere göre de sakalın her zaman tıraş edilmiş olması, temizlik ve tevazu alameti olarak kabul edilmiştir. (Yalçın, 35/368)

Ayetlerde sakalla ilgili, doğrudan bir hüküm bulunmamasına rağmen Hz. Peygamber'in en çok üzerinde durduğu bir vücut aksesuarı sakal olmuştur. Öyle ki Hz. Peygamber, sakal bırakmayı fitratın zorunlu bir gereği olarak emretmiştir. (Buhârî, "Libâs", 62; Müslim, "Tahâret", 56) İslâm'da çoğunluğun kanaatine göre

erkeklerin sakal bırakması sünnet olarak kabul edilmiştir. Sakal bırakılınca da belli ölçülere uyulması ve sürekli olarak bakımının yapılması gerekli görülmüştür. (Enes b. Mâlik, “Şa’r”, 7) Kaynakların verdiği bilgiye göre Hz. Peygamber, gür olan sakalını ihtiyaca göre eninden boyundan keserek kısaltıp, düzeltmiş ve her zaman çehresinde hoş bir manzara oluşturacak şekilde özenle bakımını yapmıştır. (Müslim, “Fezâil”, 109; Tirmizî, “Edeb”, 17) Ayrıca, yanına gelen saç sakalı bakımsız insanları da uyarılmış, onlardan saç ve sakallarını düzeltip güzel şekil vermelerini istemiştir. Hz. Peygamber’i her konuda kendine eksiksiz bir şekilde örnek alan Abdullah b. Ömer, sakal konusunda da her zaman hassas davranarak bakımına özen göstermiş ve avucuyla sakalını tutup avucunun dışında kalan kısmını tıraş etmiş, sakalına derli toplu bir şekil verdiği anlaşılmaktadır. (Buhârî, “Libâs”, 63-64; Müslim, “Tahâret”, 52-55)

6.2.1. Sakala Boya ve Koku Sürme

Her meselede olduğu gibi saç ve sakal konusunda da H. Peygamber, diğer din mensuplarından farklı görünmeyi tercih etmiştir. Sakal konusunda bazen müşriklere veya Mecûsiler’e benzemek için onlara muhalif davranarak sakalını bırakıp bıyığını kısaltılmış; bazen de saç ve sakalını boyayarak Yahudi ve Hıristiyanlardan farklı olmayı tercih etmiştir. (Buhârî, “Libâs”, 63-67; Müslim, “Tahâret”, 52-55; “Libâs”, 80) Anlaşıldığı üzere diğer din mensuplarının en çok kullandığı renk olan saçı ve sakalı siyaha boyamayı hoş karşılamamış ve bunu bir süre yasaklamıştır. (Müslim, “Libâs”, 78-79; Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 20)

Hz. Peygamber’e Ashame Necâşi tarafından hediye olarak gâliye (غالية) isminde bir kokunun gönderildiği ifade edilmiştir. (Mübârekfûrî, ts: 5/164) Misk, amber, buhur ve yağın karıştırılmasıyla elde edilen gâliye bir tür parfüm ve sakal bakım ürünü olarak kullanılmıştır. (İbn Manzûr, 5/57) Hz. Âişe’nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber sakalına gâliye sürmüştür. (Bağdâdî, ts: 3/49) Aynı şekilde Hz. Ömer’e hediye edilen gâliye ile sakalını sıvazladığı rivayet edilmiştir. (Abdürrezzâk, 4/320)

6.3. Bıyık Bakımı

Bıyık da sakal gibi fitratın bir unsuru olarak kabul edilmiş, çoğu yerde sakal ile birlikte zikredilmiş ve daha çok bıyığın kısaltılması ve düzeltilmesi hususu üzerinde durulmuştur. Kur’an-ı Kerim’de bıyık ile ilgili herhangi bir e bulunmamaktadır. Ancak hadis kaynaklarının Tahâret, libâs, zîyne ve âdâb gibi bölümlerinde sakal ve bıyığa dair birçok rivayet yer almaktadır. (Müslim, “Tahâret”, 56; Ebû Dâvûd, “Tahâret” 29; Tirmizî, “Edeb” 14; İbn Mâce, “Tahara”, 3) Rivayetlerde yer alan tavsiyeler dini bir hüküm içermekten ziyade temizlik, bakım ve fitratın doğal bir neticesi olarak yapılması gereken kurallar olarak işlenmektedir. (Yaran, 1992: 6/115, 116)

Hz. Peygamber, her zaman bıyığını kısa tutmuş ve bu davranışının fitratın bir gereği olduğunu ümmetine de bildirmiştir. Hz. Peygamber’in sünnetini uygulamada çok titiz davranan Abdullah b. Ömer bıyığını teninin beyazlığı görülecek şekilde inceltmiş ve her iki yanını da kısaltmıştır. (Buhârî, “Libâs”, 62) Bıyıkla ilgili özel bir şekil ve görünüm bilinmemekle beraber hijyen ve sağlık açısından ağzın içine düşmeyecek şekilde kısa tutulması gerektiği anlaşılmaktadır. (Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 16; Müslim, “Tahâra” 53; Tirmizî, “Edeb” 18) Nitekim Muğîre b. Şu’be’den nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber, uzun bıyıklı bir adamı görünce, misvâk ve kesici bir alet talep etmiş, misvâkı adamın bıyıklarının altına tutarak bıyığının uzun düşen kısımlarını kesmiştir. (Tayâlisî, 1999: 2/75) Burada dikkat edilirse Hz. Peygamber, adamın bıyığını iyice kısaltma veya özel bir şekil verme yerine hijyen açısından uygun olmayan kısımlarını kesmeyi uygun bulmuştur. Taberânî,

Şurahbîl b. Müslim’den naklettiği başka bir rivayette ise sahâbenin bıyıklarıyla beraber dudaklarının kenarlarında bulunan sakallarını da incelttiklerini bildirmektedir. (Heysemî, 5/167)

SONUÇ

Hz. Peygamber, kişisel bakım alanına giren beden temizliği, saç, sakal-bıyık bakımı, ağız-diş temizliği, el-yüz ve tırnak bakımı gibi davranışları fitratın bir gereği olarak kabul etmiş, bu davranışları hayatında titizlikle uygulayarak ümmetine de ısrarla tavsiye etmiştir. Bu davranışların bir kısmı (gusûl abdest gibi) İslâm’da farz kabul edilerek her Müslüman’ın hayatında bir zorunluluk haline getirilmiş, diğer bir kısmı da (diş fırçalama, saç-sakal bakımı, tırnak kesme vs.) sünnet kabul edilerek Müslümanlara güzel davranış olarak kazandırılmıştır.

Hz. Peygamber’in kişisel bakım uygulamaları, fitrata uygunluk, sağlığa uygunluk, estetik ve başka din mensuplarına benzememe/özgünlük esasları üzerine bina edilen, her zaman ve her zeminde kolayca uygulanabilen kurallardan meydana gelmiştir. Buna dayalı olarak dinen tüketilmesi haram olan ve esasen zararı yararından daha çok olan alkol vb. ürünlerin kozmetik ve temizlik ürünü olarak tüketilmesi yasaklanmıştır.

Hz. Peygamber’in estetik ve süslenme anlayışında cinsler arası benzeşmeye özellikle riayet edilmiş, her iki cinsin kendi sınırları içerisinde kalarak tezyin ihtiyaçlarını gidermeleri emredilmiştir. Hz. Peygamber’in bakım ve süslenme önerilerinde temel bir prensip olarak kadınlarla erkeklerin hal-hareketler ile süslenme ve giyim kuşam tarzında birbirine benzememeleri gerektiği hususu ısrarla vurgulanmıştır. Bu konuda sert uyarılarda da bulunan ve hiç taviz vermeyen Hz. Peygamber, Erkeklerden kendini kadınlara benzeten (muhannes) ile kadınlardan kendini erkeklere benzetenlere (müterecil) Allah’ın lanet ettiğini bildirmiştir. Bu bağlamda dikkat çekici süs niteliğindeki kıyafet, eşya, altın, ipek gibi malzemeler zorunlu haller dışında erkeklere yasaklanmıştır.

Mahremiyet sınırları çerçevesinde teberrüc yapmadan/yabancı kimselere göstermeden fitratları gereği kadınlara, erkeklere nispetle daha çok müsamaha gösterilmiştir. Kadınlar için bakım ve süslenme sınırı mahremiyete dikkat etme ve helal ürün kullanma ölçüsü çerçevesinde değerlendirilmiştir. Vücudun çeşitli yerlerine ve elbiseye sürülen boya ve koku; küpe, halhal, altın yüzük gibi takılar ile ince, vücut hatlarını gösteren elbiselerin hükmü teberrüc yapmama şartıyla bunları kullanmada bir sakınca görülmemiştir. Erkek kadın her iki cinsin kendilerine has farklılıklarını muhafaza etmelerini tavsiye eden Hz. Peygamber, kadınların saçlarını kısaltma/şekillendirme konusunda sakınca görmemekle beraber erkeklere benzeyecek şekilde veya tamamen şekilsiz bir tarzda saçlarını kökten kazıtmalarını, uygun bulmamıştır. Aynı şekilde zahiren tesettüre uygun olsa da dikkat çekmek maksadıyla saçlarını deve hörgücü, aslan yelesi vs. gibi şekillendirip tesettürün ruhuna aykırı davranmayı hoş karşılamayıp böyle davrananların hata yaptıklarını ve ahrette cezaya müstahak olduklarını bildirmiştir.

Her meselede olduğu gibi kişisel bakım konusunda da İslâm, aşırılığa izin vermemiştir. Resûl-i Ekrem, her konuda olduğu gibi süslenme ve bakım konusunda da aşırılığı hoş karşılamayıp saç-sakal ve diğer aksesuar bakımıyla gerektiğinden fazla meşgul olmayı yasaklamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdürrezzâk b. Hemâm (H. 1403). *el-Musannef fi'l-hadis*. thk. Habîburrahmân el-A'zâmî. Hindistan: el-Meclisü'l-ilmî.
- Ahmed b. Hanbel (1992) *Müsnedü'İmâm Ahmed b. Hanbel*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmed M. ve Abdülhamîd Ö. (2008). *Mu'cemü'l-lügati'l-Arabiye*. yy.: Âlemü'l-kütüb,
- Beğavî, Ebû Muhammed (1987) *Mesâbîhu's-sünne*. thk. Yûsuf Abdurrahmân el-Mar'aşlî. Beyrut: Dâru'l ma'rife.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (2003). *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Darü'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (1422). *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Zühayr b. Nasır. yy.: Dâru Tavki'n-necât.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahmân b. Fazl (1992). *Sünenü'd-Dârimî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Demir, F. (2015). *Kütüb-i Sitte Çerçevesinde Kişisel Bakım*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.
- ed-Dîneverî, Ebû Hanîfe (1973). *Kitabu'n-nebât*. neşr. Muhammed Hamîdullah, Kahire.
- Dölek, Â. (2016), "Tıbb-ı Nebevî ve Sağlığın Korunması Açısından Kişisel Bakım". Uluslararası İslâm & Tıp (Tıbb-ı Nebevî) Kongresi. ed. Hasan Akkanat & Ertuğrul Döner. Adana: Çukurova Üniversitesi Yayınları, 267-277.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi. (ts.). *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Ebû's-Şeyh el-İsfahânî (1998). *Ahlâku'n-Nebî*. thk. Sâlih b. Muhammed. yy.: Darü'l-Müslim.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân el-Ferâhidî. (1988). *Kitâbü'l-ayn*, nşr. Mehdi el-Mshzûmî-İbraâhim es-Samerrâî. Beyrut.
- Hatîb el-Bağdâdî (ts.). *Târîhu Bağdâd*. Beyrut:
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûreddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî. (1994). *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. thk. Husamuddîn el-Kudsî. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. (1328). *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-ashâb*. Beyrut.
- İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Alî b. Halef el-Kurtubî. (2003). *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebû Temîm Yasir. Riyad: Mektebetü'r-rüşd.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe (1989). *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*. nşr. Sâid el-Lehhâm. Beyrut.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (1379). *Fethu'l-Bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- İbn Hacer (1970). *el-İsâbe fi temyizi's-sahâbe*. nşr. Alî Muhammed Becâvî. Mısır.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed. Daru Taybe.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim Dîneverî (1992). *el-Maârif*. thk. Srvet Ukkâşe. Kahire: el-Hey'etü'l-Misriyye el-âmme.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ts.). *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Dâru İhyâi'l-kütübü'l-Arabî.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn (1997). *Lisânü'l-Arab*. Beyrut.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd (1968). *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân (1985). *Ahkâmü'n-nisâ'*. nşr. Alî b. Muhammed el-Muhammedî. Beyrut.
- İbnü'l-Cevzî. (1966). *el-Vefâ' bi ahvâli'l-Mustafâ*. thk. Mustafâ Abdülvâhid. Mısır: Dârü'l-kütübü'l-Hadîse.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn (1979). *en-Nihâye fi garibi'l-hadis*. thk. Tâhir Muhammed ez-Zâvi-Mahmûd Muhammed et-Tannâhi. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- İbrâhîm M. ve diğeri (ts.). *el-Mu'cemü'l-vasît*. Kahire: Dâru'd-da'ive.
- Kahraman, A. (2006). Kutsal Dinlere Mahsus Bir Temizlik Şekli: Gusül. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmî Mecmuası*. 6/6 33-48.
- Kamacı, F. Z. (2019). *Hz. Peygamber Devrinde Kadınların Süslenmesi*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Kandemir F. (2020). İçsel Dinî Motivasyon Bağlamında Dindarlık ve Çevre İlişkisi Üzerine İlişkisel Bir Araştırma. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. 2 (1) 287-305.
- Keskin, Y. Z. (2011). Hz. Peygamber (s.a.s) Devrinde Saç Bakımı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16 (26) 7-21.
- Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. çev. Muhammed Esed (2002). Türkçeye çev. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk. Ankara: İşaret Yayınları.
- Makrizî, Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) (1999). *İmtâ'u'l-esmâ'* thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Malik b.Enes, (1992). *el-Muvattâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mübârekfûrî, Ebû'l-Â'lâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdürrahîm (ts.). *Tuhfetü'l-ahvezî*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (ts.). *Câmiu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî.
- Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürrâuf b. Tâcil'arîfin (H. 1356). *Feyzu'l-kadir şerhu Câmiü's-sağîr*. Mısır: el-Mektebü't-ticâriyye.
- Nesâî, Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Suayb (1992). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Öğüt, S. (2003). Mahrem. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (27:388-389). Ankara: TDV Yayınları.
- Özel, A. (2005). Misvak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (30/191-192). İstanbul: TDV Yayınları.
- Sabuncu, Ömer. "Câhiliye Devrinde ve İslâm'da Kadın". *Müminlerin Anneleri*. ed. Adnan Demircan - Ömer Sabuncu. 37-51. İstanbul: Siyer Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Şâmî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed (1993). *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-reşâd*. thk. Şeyh Âdil Ahmed. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- Şeker, M. (1996). Gusül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (14/ 213-214). İstanbul: TDV Yayınları.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım (1983). *el-Mu'cemü'l-kebir*. nşr. Abdülmecîd es-Selefi. Musul.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (H. 1387). *Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk*. Beyrut: Dâru't-Turâs.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (1999). *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. thk. Muhammed Abdülmuhsin et-Türki. Mısır: Daru hecer.
- Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ (ts.). *eş-Şemâilü'l-Muhammedîyye*. Beyrut: Dâru't-turâsi'l-Arabî.
- Tirmizî, (1975). *el-Câmi'u's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî ve diğeri. Mısır: Şirketü Mustafâ el-Bâbî el-Halebî.
- Uysal, Muhittin. (2004) *Peygamber Günlerinde Giyim Kuşam ve Süslenme*. Konya: Yediveren Kitap.
- el-Veşşâ, Ebû't-Tayyib Muhammed b. Ahmed (1953). *ez-Zarf ve'z-zurefâ'*. thk. Kemâl Mustafâ. Mısır: Mektebetü'l-Hancî.
- Yalçın, İ. (2008). Saç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (35/367-368). İstanbul: TDV Yayınları.
- Yaran, R. (1992). Bıyık. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/115-116. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yardı, A. (2011). *Peygamberimiz'in Şemâilî*. İstanbul: Damla Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The aim of this study is identifying and revealing issues such as body cleaning, hair, beard-mustache care, mouth-tooth cleaning, and hand-face and nail care, which entered the field of personal care in the life of the Prophet. The Prophet accepted these behaviors as a requirement of the fitra, he was applied meticulously in his life and left a good example to his ummah.

In the study, since personal care evaluations were mostly made based on the traditions of the fitra, clothing, medicine and health were left out of scope. Essentially, in the sunnah of the Prophet, there are many issues that talk about body and clothing cleaning, floor-environment cleaning, social cleaning, and spiritual/spiritual cleaning. However, matters such as body cleaning, mouth/teeth cleaning, hair and beard/mustache care, cutting nails, removing armpit hair and shortening mustaches, which the Prophet attaches importance to persistent cleaning/care and says "from fit", have become more prominent and the rules of personal care. formed. For this reason, the issues mentioned more in the scope of personal care were mentioned in this research, and other issues were mentioned indirectly.

Some of the behaviors such as gusul ablution, which is one of the personal care practices, has been accepted as a fard in Islam and has become a compulsory practice in the life of every Muslim. Another part of it, such as tooth brushing, hair-beard care, nail cutting and clearing of unwanted hair on the body, was accepted as a requirement of the fitrate and it was given to Muslims as a good behavior. Expressing the basic tasks that a person should do to have a healthy body and a beautiful appearance, personal care has a history as old as human history. All steps that must be taken to maintain a healthy, clean and well-maintained life in every period have been carried out with personal care practices. For example, cleaning of the mouth/teeth, washing the body at certain intervals, lubricating and cleansing uncomfortable hairs, caring for the eyes, performing hand, face care, cleaning/cutting nails and using various products and techniques while performing these procedures can be given as examples.

As of the period, especially considering the situation of the Bedouin Arab society, their wrong and bad habits, It will be noticed that the principles that the Prophet applied in his life for cleaning and personal care are very important issues. Because even though he was a member of the same society at that time, his new perspective on life in terms of cleaning and care has also been a guide for all civilized societies and has formed an exemplary lifestyle. When considered, in Arab society, which does not have a regular cleaning habit, this measure is it has been an amazing revolutionary practice for the Prophet's period.

The general characteristics of the personal care principles that the Prophet implements and recommends in his life are that they consist of rules that are built on the principles of fitness for fitra, health compliance, aesthetics and uniqueness/uniqueness of other religious members, and can be easily applied in every period and on any ground. Based on this, it is forbidden to consume hamr (alcohol, etc.) products that are forbidden to be consumed religiously and whose harm is more than their benefit.

In the personal care, aesthetic and adhesion practices that the Prophet applied in his life and recommended to his ummah, the rule of non-homology between the sexes was especially required. Thus, both sexes were ordered to meet their needs of care and decoration by staying within their limits. The basic principle of the Prophet's personal care and decoration suggests that the women and men should not be alike in the style of decoration and clothing. Who also made severe warnings about complying with gender limits and made no concessions. The Prophet stated that God cursed men from men (muhannes) and women from men (men). In this regard, materials such as clothing, gold and silk, which are remarkable ornaments, are prohibited to men, except in compulsory situations.

Although basic care can seem the same for everyone, it may differ according to needs, age and gender and may vary depending on these conditions. For this reason, within the limits of privacy, women are more tolerated than women and men in terms of personal care and decoration, according to the terms of the Qur'an, without making a grant, that is, showing their jewelry to foreign people.

As a main principle, the limit of care and decoration for women has been evaluated within the framework of attention to privacy and the use of halal products. In this context, paint and odor applied to various parts of the body and clothes; There were no inconveniences in the use of jewelry such as earrings, anklets, gold rings, and thin, body-contoured dresses, provided that the provisions of privacy were used by women. Proposing that both men and women keep their differences specific to the dispositions of both species, although the Prophet did not see any harm about women's shortening/styling their hair, they did not find it appropriate to have their hair rooted in a manner that was similar to men or in a completely shapeless style. Likewise, although the women are appropriately suitable for hijab, camel hump, lion's mane, etc. in order to attract attention. It was not welcomed that they behaved against the spirit of the hijab by putting it in various forms, such as those who acted like this would make a mistake and would be punished in the afterlife.

As with every issue, the Prophet did not find the excess to be appropriate. The Messenger of God did not welcome the excess in trimming and care, as in every subject, and forbade being too busy with hair-beard and other accessory care.